

اتحادیه بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی ایران

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

شناسنامه گزارش

عنوان:

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

گروه اقتصاد کشاورزی

تهیه کنندگان: محمدمهدی فارسی و بهزاد فکاری

ناظر علمی: کوروش صادقزاده

تاریخ انتشار: آبان ماه ۱۴۰۴

طبقه بندی موضوعی: بازرگانی کالاهای کشاورزی

واژه های کلیدی: واردات، صادرات، تراز تجاری، محصولات صنایع غذایی

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان موسوی (فرست)، پلاک ۱۷۵، تلفن: ۸۵۷۳۲۸۴۳

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه:	۱
۱- ارزش و مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی.....	۲
۲- مقاصد صادراتی محصولات صنایع غذایی	۸
۳- ارزش و مقدار واردات محصولات صنایع غذایی.....	۱۲
۴- جمع بندی	۱۹
۵- منابع.....	۱۹

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

پیشگفتار

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب اتاق ایران، در راستای مأموریت‌های خود و با هدف پایش مستمر وضعیت تجارت خارجی بخش کشاورزی، به صورت منظم آمار صادرات و واردات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی کشور را رصد و تحلیل نموده و گزارش‌های مرتبط را تهیه و منتشر می‌نماید. در همین چارچوب، گزارش حاضر با عنوان «گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳»، بر پایه اطلاعات منتشرشده از سوی گمرک جمهوری اسلامی ایران تنظیم شده است. این گزارش باهدف اطلاع‌رسانی به فعالان بخش خصوصی، تصمیم‌گیران، سیاست‌گذاران و پژوهشگران حوزه کشاورزی منتشر می‌شود و می‌تواند مبنایی برای تحلیل روندهای تجاری، آسیب‌شناسی و تصمیم‌گیری‌های آتی در این حوزه باشد.

مقدمه:

بازرگانی محصولات غذایی با توزیع و انتقال محصولات از مناطقی که با مازاد محصول مواجه هستند به مناطقی که دارای کسری هستند نقش مهمی در اتصال سیستم غذایی کشورهای مختلف ایفا می‌کند. از این رو تجارت محصولات غذایی امکان دسترسی تمامی مصرف‌کنندگان به مواد غذایی کافی، سالم و مغذی را در سطح جهانی فراهم آورده است و از سوی دیگر بخش عمده‌ای از درآمد حاصل از تولید و فرآوری محصولات کشاورزی وابسته به بازرگانی این محصولات در سطح جهان است. با توجه به تغییرات در روند عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی به دلیل بروز تغییرات جمعیتی، ترجیحات و تمایلات غذایی، رشد شهرنشینی، تغییرات الگوی مصرف و همچنین اثرگذاری غیرقابل پیش‌بینی تغییرات اقلیم بر الگوهای عرضه مواد غذایی نقش بازرگانی کالاهای کشاورزی در سالیان آتی در افزایش تاب‌آوری سامانه‌های کشاورزی و تأمین پایدار امنیت غذایی افزایش خواهد یافت و بدون توجه به تجارت محصولات کشاورزی، دستیابی به سیستم پایدار تولید محصولات کشاورزی و تأمین امنیت غذایی امکان‌پذیر نخواهد بود (سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی، ۲۰۲۳).

محصولات صنایع غذایی به مجموعه‌ای از فرآورده‌ها اطلاق می‌شود که با استفاده از مواد اولیه خام کشاورزی، دامی، شیلاتی یا جنگلی و از طریق به‌کارگیری فناوری‌های فرآوری، نگهداری و بسته‌بندی، به کالاهای مصرفی قابل عرضه در بازار داخلی یا صادراتی تبدیل می‌شوند. این محصولات نقشی کلیدی در افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی، ایجاد امنیت غذایی و توسعه صادرات غیرنفتی دارند.

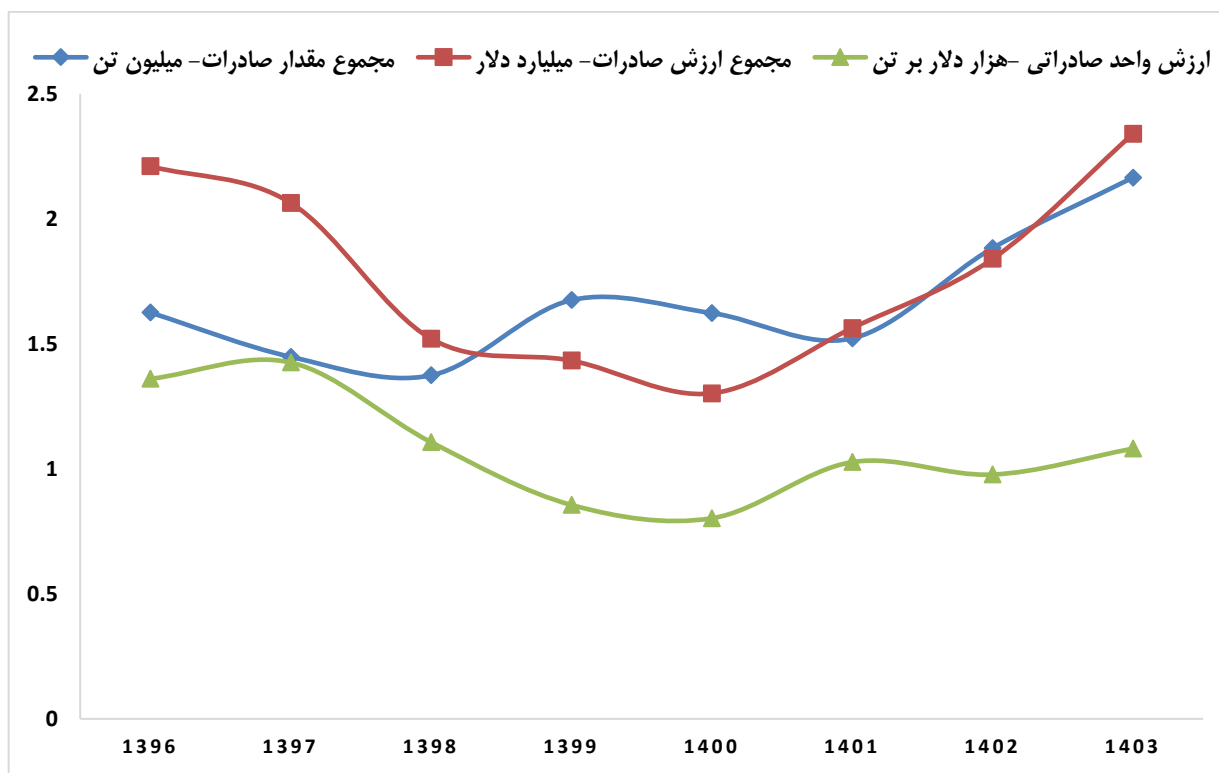
کشور ایران نیز در دهه‌های اخیر از یک‌سو با رشد فزاینده جمعیت، تغییرات الگوهای سکونت و افزایش شهرنشینی و ایجاد تغییرات در الگوهای غذایی مواجه شده است و از سوی دیگر به دلیل بروز تغییرات اقلیمی پایدار، سیستم‌های تولید محصولات کشاورزی و همچنین تأمین امنیت غذایی پایدار در کشور با چالش‌هایی مواجه شده است. از این رو توجه به بازرگانی محصولات کشاورزی در راستای دستیابی به اهدافی مانند افزایش درآمد فعالان بخش کشاورزی، پایدار نمودن سیستم تولید کشاورزی و ارتقاء امنیت غذایی الزامی است. با توجه به این موضوع در گزارش حاضر به ارزش و مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی، مقاصد صادراتی محصولات صنایع غذایی، ارزش و مقدار واردات محصولات صنایع غذایی و در نهایت راهکارهای اجرایی پرداخته شده است.

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳

۱- ارزش و مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی

در بازه زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ صادرات صنایع غذایی ایران از نظر مقدار با وجود نوسانات روندی صعودی داشته اما از نظر ارزش در ابتدای دوره بررسی روندی نزولی را به ثبت رسانده و در ادامه از سال ۱۴۰۰ شاهد روندی صعودی بوده است. مقدار کل صادرات از حدود ۱,۶ میلیون تن در سال ۱۳۹۶ به حدود ۲,۲ میلیون تن در سال ۱۴۰۳ رسیده که رشد قابل توجه ۳۳ درصدی در حجم را نشان می‌دهد. با این حال، ارزش کل صادرات از ۲,۲ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۶ به ۲,۳۴ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته که رشد ۶ درصدی آن بسیار محدودتر از رشد مقدار صادرات بوده است؛ به عبارت دیگر، رشد ارزشی صادرات بسیار کمتر از رشد وزنی آن بوده و این مسئله نشان می‌دهد که میانگین ارزش هر تن کالای صادراتی کاهش یافته و همچنان تمرکز بر صادرات محصولات با ارزش افزوده پایین است (شکل ۱). علت اصلی فاصله میان رشد وزنی و ارزشی صادرات صنایع غذایی ایران طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ را می‌توان در چند عامل جست‌وجو کرد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها شرایط جهانی ناشی از همه‌گیری کرونا بوده است. این تغییر تقاضا موجب شد صادرات ایران به لحاظ وزنی رشد کند، اما چون بخش بزرگی از آن بر پایه کالاهای کم‌قیمت و حجیم مانند لبنیات یا رب گوجه‌فرنگی بود، ارزش صادرات متناسب با آن رشد نکرد.

شکل ۱- مقدار و ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی (منبع: محاسبات تحقیق)

در سال ۱۴۰۳ ترکیب صادرات صنایع غذایی ایران نشان می‌دهد که از نظر مقدار، بیشترین سهم مربوط به شیر و فرآورده‌های آن با حدود ۳۶ درصد از کل صادرات وزنی (۷۸۰ هزار تن از مجموع ۲,۱۶ میلیون تن) بوده است. پس‌از آن، رب گوجه‌فرنگی با سهم ۱۰ درصدی، بیسکویت و ویفر با حدود ۷ درصد، و همچنین انواع خمیرهای غذایی و سیب‌زمینی فرآوری شده هر یک با حدود ۸ درصد از کل وزن صادرات در جایگاه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در مقابل،

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

برخی محصولات مانند آدامس، انواع سس یا فرآورده‌های غذایی کودکان سهمی بسیار ناچیز و کمتر از یک درصد در کل صادرات وزنی داشته‌اند.

نگاهی به جدول نشان می‌دهد که برخی گروه‌ها از چرخه صادرات عملاً حذف شده‌اند؛ مثل آرد گندم که در ۱۳۹۶ بیش از ۳۴۸ هزار تن بود، اما از ۱۴۰۱ به بعد صفر شد. این نشان‌دهنده تغییر سیاست‌های داخلی در زمینه محدودیت صادرات کالاهای اساسی است. در مقابل، اقلامی مثل شیر و فرآورده‌های آن و سیب‌زمینی فرآوری شده جای خالی آن را پر کرده‌اند و سهم بیشتری در سبد صادراتی پیدا کرده‌اند. اقلامی مانند شیر و فرآورده‌های لبنی، رب گوجه‌فرنگی، بیسکویت و ویفر و خمیرهای غذایی طی کل دوره رشد نسبتاً پایداری داشته‌اند و به ستون‌های اصلی صادرات صنایع غذایی ایران تبدیل شده‌اند. به‌ویژه شیر و لبنیات که تقریباً هر سال رو به افزایش بوده و از ۳۹۹ هزار تن به ۷۸۰ هزار تن رسیده است.

برخی اقلام با نوسان بالا مواجه بوده‌اند؛ مانند خوراک آماده دام و طیور و آبزیان که از ۱۰۱ هزار تن در ۱۳۹۷ به ۱۵ هزار تن در ۱۳۹۹ سقوط کرده و دوباره در ۱۴۰۳ به ۱۱۹ هزار تن رسیده است. یا شربت قند و ملاس‌ها که از ۱۰۴ هزار تن در ۱۳۹۶ به حدود ۹ هزار تن در ۱۳۹۹ کاهش یافته و دوباره در ۱۴۰۳ به ۲۴ هزار تن رسیده است. این نوسانات معمولاً به سیاست‌های تجاری و تغییر شرایط بازارهای هدف مرتبط است.

کالاهایی مثل سس‌ها، مربا و ژله، یا کاکائو و فرآورده‌های آن اگرچه سهم وزنی کمی دارند (کمتر از ۵ درصد)، اما روند آنها در طول سال‌ها تقریباً ثابت بوده است. این گروه‌ها می‌توانند به‌عنوان «بازارهای حاشیه‌ای ولی پایدار» در صادرات شناسایی شوند.

یک نکته مهم اینکه کاهش صادرات آرد گندم و محصولات اساسی، هم‌زمان با افزایش صادرات محصولات فرآوری شده‌تر مثل بیسکویت، ویفر و لبنیات اتفاق افتاده است. این تغییر الگو نشان می‌دهد که صادرات صنایع غذایی ایران به تدریج از اقلام خام یا پایه به سمت اقلام فرآوری شده‌تر حرکت کرده است؛ هرچند هنوز هم ارزش افزوده آن‌ها پایین‌تر از استانداردهای جهانی است.

جدول ۱- میزان صادرات محصولات صنایع غذایی

مقدار صادرات (هزار تن)								عنوان کالا
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	سایر سبزیجات آماده یا محفوظ شده
۷۸	۷۱	۶۱	۶۴	۷۱	۶۱	۶۱	۴۲	انواع مخمرهای غذایی
۲۷	۲۵	۲۸	۲۵	۱۸	۱۸	۱۷	۱۴	خوراک آماده دام و طیور و آبزیان
۱۱۹	۶۴	۴۳	۳۰	۱۵	۱۶	۱۰۱	۹۱	توتون و تنباکو و سیگار
۹	۵	۹	۴	۴	۴	۳	۲	انواع سوسیس، کنسرو گوشت و آبزیان و سایر فرآورده‌های حیوانی (به جز خاویار)
۱۱	۸	۱۰	۱۷	۱۲	۷	۷	۴	انواع شربت قند و ملاسها
۲۴	۱۵	۱۲	۲۰	۹	۲۳	۴۹	۱۰۴	انواع آدامس
۳	۲	۳	۴	۴	۴	۳	۳	انواع خمیرهای غذایی
۱۷۸	۱۴۰	۱۲۲	۲۳۵	۱۶۷	۸۰	۸۸	۶۴	انواع نان (خشک، سوخاری و سایر)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	سایر فرآورده‌های غلات
۳	۲	۲	۲	۳	۵	۹	۱۱	

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

مقدار صادرات (هزار تن)								عنوان کالا
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	فرآورده‌های غذایی برای تغذیه کودکان
۳	۳	۳	۳	۳	۴	۳	۴	انواع سس
۲۴	۱۸	۱۳	۱۳	۹	۶	۴	۳	انواع الکل اتیلیک
۴	۳	۱۲	۷	۰	۰	۵	۱۱	انواع سرکه خوراکی
۱۱	۱۰	۱۲	۱۰	۱۱	۹	۹	۱۰	فرآورده‌های غذایی مرکب هموژنیزه شده
۲	۲	۲	۲	۳	۲	۲	۲	سیب‌زمینی آماده یا محفوظ شده
۹۶	۸۴	۶۸	۵۶	۳۹	۴۲	۵۳	۳۱	شیرینی و شکلات (بدون کاکائو) و سوهان
۱۱۰	۱۱۰	۹۶	۱۲۱	۱۲۹	۹۰	۴۷	۵۶	کاکائو و فرآورده‌های آن
۲۴	۲۲	۱۵	۱۷	۱۷	۱۶	۱۵	۲۳	آرد گندم
۰	۰	۰	۱۳	۴۴	۷۴	۱۸۲	۳۴۸	بیسکویت و ویفر
۱۴۵	۱۳۰	۱۱۵	۱۷۰	۱۶۶	۱۲۲	۱۱۳	۶۷	رب گوجه‌فرنگی
۲۱۷	۲۶۸	۱۵۲	۱۲۴	۲۳۰	۱۳۶	۱۰۲	۱۳۶	انواع آب‌میوه و کمیوت
۱۶۳	۱۱۵	۹۸	۱۴۴	۱۳۵	۱۱۴	۱۱۱	۱۰۷	آب معدنی و نوشابه
۴۸	۴۵	۳۶	۱۶	۲۲	۲۵	۲۷	۲۶	مالت
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	شراب و نوشیدنی‌های تخمیری الکلی
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بستنی
۲۷	۲۷	۲۹	۲۴	۲۱	۲۹	۴۲	۳۷	مربا، ژله، مارمالاد
۵۹	۴۹	۵۲	۵۳	۴۶	۳۵	۳۷	۳۱	شیر و فرآورده‌های آن
۷۸۰	۶۶۳	۵۳۱	۴۵۰	۴۹۸	۴۵۳	۳۵۸	۳۹۹	مجموع صادرات
۲۱۶۵	۱۸۸۳	۱۵۲۲	۱۶۲۳	۱۶۷۵	۱۳۷۴	۱۴۴۸	۱۶۲۵	

منبع: اطلاعات گمرک ایران

از نظر ارزش نیز تمرکز صادرات بیش‌ازپیش بر روی یک گروه کالایی نمایان است؛ به‌گونه‌ای که شیر و فرآورده‌های آن با حدود ۱,۱۶ میلیارد دلار، بیش از ۴۹ درصد کل ارزش صادرات صنایع غذایی ایران در سال ۱۴۰۳ را به خود اختصاص داده است. پس‌از آن، محصولات دیگری همچون رب گوجه‌فرنگی (۵ درصد)، بیسکویت و ویفر (۴,۸ درصد)، شیرینی و شکلات (۴,۸ درصد) و سیب‌زمینی فرآوری‌شده (۳,۴ درصد) قرار دارند. این در حالی است که کالاهایی نظیر شربت قند و ملاس‌ها، فرآورده‌های غلات یا انواع آدامس سهمی کمتر از نیم درصد در ارزش کل صادرات داشته‌اند. در مجموع، بررسی ترکیب سبد صادراتی صنایع غذایی ایران نشان می‌دهد که هرچند تنوع نسبی وجود دارد، اما تمرکز بالای ارزشی بر لبنیات، ریسک وابستگی شدید به یک گروه کالایی را برای آینده تجارت خارجی این بخش افزایش داده است.

جدول ۲- ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی

ارزش صادرات (هزار دلار)								
عنوان کالا	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
سایر سبزیجات آماده یا محفوظ شده	۶۷.۶۵۱	۱۰۶.۰۲۸	۹۸.۷۰۰	۷۵.۶۹۲	۵۰.۷۹۷	۵۳.۳۴۵	۶۲.۴۶۰	۷۱.۴۰۰
انواع مخمرهای غذایی	۳۲.۳۲۶	۳۵.۳۷۴	۲۴.۶۶۹	۲۴.۳۰۹	۳۲.۴۲۵	۳۶.۹۵۳	۴۱.۳۰۱	۶۷.۲۷۲
خوراک آماده دام و طیور و آبزیان	۴۲.۴۱۲	۴۶.۰۱۶	۴.۹۸۳	۵.۴۶۴	۱۱.۴۷۱	۳۰.۲۲۴	۵۱.۳۲۳	۱۰۰.۰۳۸
توتون و تنباکو و سیگار	۴.۱۸۰	۷.۱۷۷	۱۰.۸۱۸	۸.۹۳۴	۸.۲۷۷	۱۲.۶۹۴	۹.۷۸۶	۱۳.۴۹۷
انواع سوسیس، کنسرو گوشت و آبزیان و سایر فرآورده‌های حیوانی (به جز خاویار)	۱۴.۷۱۴	۲۵.۶۷۷	۲۲.۰۴۰	۲۰.۹۴۱	۳۶.۱۹۵	۳۴.۶۴۴	۲۲.۰۹۴	۳۰.۹۱۶
انواع شربت قند و ملاس‌ها	۱۵.۵۰۹	۹.۷۳۰	۶.۲۱۷	۲.۵۷۳	۵.۰۶۷	۳.۱۹۵	۳.۹۳۸	۶.۴۶۲
انواع آدامس	۱۵.۴۲۷	۱۴.۳۵۶	۱۰.۹۷۹	۱۰.۰۵۴	۸.۳۴۶	۶.۰۱۱	۵.۹۴۰	۶.۵۶۰
انواع خمیرهای غذایی	۵۶.۸۳۳	۶۹.۰۳۳	۴۴.۵۳۳	۶۶.۴۳۸	۸۳.۷۴۳	۵۹.۴۴۸	۷۵.۷۶۳	۹۶.۳۸۶
انواع نان (خشک، سوخاری و سایر)	۳۲	۲۴۲	۳۱	۲۴	۹۳	۱۵	۱۲	۲
سایر فرآورده‌های غلات	۳۵.۰۵۹	۳۱.۹۱۶	۱۱.۳۷۰	۵.۰۶۱	۳.۹۷۶	۳.۱۷۸	۳.۹۶۷	۵.۷۷۳
فرآورده‌های غذایی برای تغذیه کودکان	۲۰.۹۵۸	۲۰.۳۰۵	۱۷.۶۷۹	۸.۷۸۷	۸.۲۳۶	۱۰.۵۵۶	۱۱.۱۴۲	۹.۹۸۷
انواع سس	۴.۶۰۲	۶.۵۷۶	۸.۰۴۴	۹.۷۴۵	۱۱.۱۳۲	۱۱.۶۲۳	۱۵.۵۲۵	۲۱.۶۷۵
انواع الکل اتیل یک	۱۳.۵۰۵	۶.۸۲۳	۱۳۷	۴	۵.۳۷۱	۹.۳۱۰	۲.۴۷۸	۲.۳۲۱
انواع سرکه خوراکی	۵۰.۸۰	۴.۴۷۲	۳.۹۷۲	۵.۵۱۲	۴.۸۲۸	۵.۶۴۶	۴.۹۰۲	۵.۹۴۰
فرآورده‌های غذایی مرکب هموژنیزه شده	۳.۲۵۴	۳.۴۴۹	۴.۱۲۴	۵.۱۰۸	۵.۴۷۵	۴.۱۳۳	۳.۷۷۷	۴.۷۵۳
سیب زمینی آماده یا محفوظ شده	۱۳۶.۳۵۵	۱۴۱.۰۳۵	۴۶.۹۵۸	۴۱.۹۲۵	۵۱.۹۰۱	۵۷.۵۷۰	۶۸.۹۲۰	۷۹.۲۷۵
شیرینی و شکلات (بدون کاکائو) و سوهان	۱۵۹.۶۵۹	۹۸.۸۵۹	۱۲۸.۸۸۱	۱۴۴.۱۲۰	۱۲۱.۵۲۱	۹۷.۳۰۴	۱۱۱.۸۳۶	۱۱۳.۲۶۵
کاکائو و فرآورده‌های آن	۱۰۷.۷۲۱	۷۹.۳۹۹	۵۱.۲۴۰	۵۳.۴۵۷	۴۰.۹۴۰	۳۲.۶۶۹	۴۸.۶۸۵	۴۸.۷۶۲
آرد گندم	۸۷.۴۰۱	۴۵.۱۲۵	۱۸.۴۴۵	۱۱.۰۶۴	۳.۳۸۷	۹۱	۰	۳
بیسکویت و ویفر	۱۲۳.۷۳۰	۱۹۶.۶۵۸	۱۳۳.۱۸۶	۱۵۳.۵۳۳	۱۲۸.۱۳۸	۸۶.۲۸۴	۹۷.۷۸۸	۱۱۲.۴۹۰
رب گوجه‌فرنگی	۱۹۲.۴۲۳	۱۴۱.۶۱۴	۱۵۴.۴۰۲	۱۷۴.۵۷۴	۷۰.۷۶۰	۸۵.۶۳۶	۱۴۴.۵۹۶	۱۲۴.۶۸۰
انواع آب‌میوه و کمپوت	۱۳۹.۳۶۸	۱۱۸.۸۵۹	۹۶.۴۸۰	۹۸.۱۲۷	۹۷.۴۰۰	۶۶.۸۸۷	۸۰.۰۷۶	۱۱۷.۵۴۱

گزارش تجارت محصولات منبج خدایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

ارزش صادرات (هزار دلار)								
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	عنوان کالا
۲۴.۳۰۵	۲۳.۹۷۶	۱۶.۲۲۲	۶.۴۶۲	۸.۲۷۹	۱۲.۸۳۲	۱۹.۹۷۲	۲۴.۶۷۳	آب معدنی و نوشابه
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مالت
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	شراب و نوشیدنی‌های تخمیری الکلی
۴۵.۸۲۰	۴۷.۲۹۹	۴۹.۷۳۶	۳۵.۲۵۴	۳۴.۴۹۳	۶۷.۱۳۳	۱۳۹.۲۱۴	۱۳۰.۱۳۷	بستنی
۶۵.۴۴۵	۵۳.۸۷۳	۵۳.۱۸۳	۴۱.۲۳۸	۴۵.۴۰۳	۵۵.۴۹۳	۷۱.۸۷۴	۶۶.۶۵۰	مربا، ژله، مارمالاد
۱.۱۶۴.۴۳۶	۸۴۸.۵۶۴	۷۳۶.۶۸۰	۴۲۹.۵۷۸	۴۱۹.۲۴۹	۴۸۷.۰۴۶	۶۲۳.۹۴۲	۷۱۰.۶۳۵	شیر و فرآورده‌های آن
۲.۳۴۰.۰۰۳	۱.۸۴۰.۰۱۹	۱.۵۶۳.۲۳۸	۱.۳۰۲.۰۱۱	۱.۴۳۲.۸۷۱	۱.۵۲۰.۳۸۹	۲.۰۶۳.۷۲۴	۲.۲۱۰.۲۹۶	مجموع صادرات

منبع: اطلاعات گمرک ایران

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

روند کلی ارزش واحد صادرات صنایع غذایی ایران نشان می‌دهد که در اغلب کالاها طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ کاهش محسوس مشاهده شده است که عمدتاً مربوط به دوره کرونا بوده است. برای نمونه، ارزش واحد رب گوجه‌فرنگی از ۱،۴۱۳ دلار بر تن در سال ۱۳۹۶ به ۵۷۱ دلار در سال ۱۴۰۰ تنزل یافته و سیب‌زمینی آماده از ۴،۴۲۵ دلار در سال ۱۳۹۶ به ۹۳۳ دلار در سال ۱۴۰۰ رسیده است. این افت در کالاهایی همچون بیسکویت و ویفر، آب‌میوه و کمپوت نیز به چشم می‌خورد. هرچند پس از سال ۱۴۰۰ در برخی اقلام بازگشت نسبی در ارزش واحد دیده می‌شود، اما این روند غالباً محدود بوده و نتوانسته افت قبلی را جبران کند. در میان گروه کالاها، فرآورده‌های غذایی ویژه کودکان بیشترین ارزش واحد را به خود اختصاص داده‌اند. این گروه با ۵،۹۲۰ دلار بر تن در سال ۱۳۹۶ و حدود ۳،۹۸۳ دلار در سال ۱۴۰۳، بالاترین جایگاه را در میان محصولات صادراتی صنایع غذایی ایران حفظ کرده است. آدامس و بستنی نیز در بیشتر سال‌ها با ارزش واحدی بیش از ۲،۰۰۰ دلار بر تن معامله شده‌اند که نشان‌دهنده پتانسیل بالای محصولات با فرآوری بالا و مبتنی بر برند و نوآوری در ایجاد ارزش صادراتی است.

در نقطه مقابل، کالاهایی مانند آرد گندم، شربت قند و ملاس و همچنین آب معدنی و نوشابه با ارزش واحدی زیر ۵۰۰ دلار در بخش عمده دوره مورد بررسی، در زمره محصولات کم‌ارزش قرار می‌گیرند. البته در آرد گندم جهشی استثنایی از ۲۶۴ دلار در سال ۱۴۰۰ به ۱،۱۵۷ دلار در سال ۱۴۰۳ مشاهده شده است که احتمالاً به دلیل شرایط خاص تجاری و تغییر نوع آرد صادراتی و محدودیت عرضه رخ داده است. برخی از محصولات نیز با نوسانات شدید همراه بوده‌اند. برای مثال، ارزش واحد انواع سوسیس و کنسرو گوشت از ۳،۸۵۳ دلار در سال ۱۳۹۷ به ۱،۷۳۹ دلار در سال ۱۳۹۹ سقوط کرده و سپس مجدداً تا ۲،۸۳۴ دلار در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. همچنین در انواع الکل اتیلیک جهش قابل توجهی در سال ۱۳۹۹ مشاهده شد که به بیش از ۲،۷۰۰ دلار بر تن رسید، اما در سال‌های بعد دوباره به حدود ۷۸۰ دلار بازگشت که احتمالاً ناشی از تقاضا در دوران کرونا بوده است. این نوسانات نشان‌دهنده اثرگذاری مستقیم تحولات سیاسی، تحریم‌ها، تعرفه‌ها و تغییر بازارهای مقصد بر صادرات این محصولات است.

جدول ۳- ارزش واحد کالاهای صنایع غذایی صادراتی

ارزش واحد (دلار بر تن)								
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	
۹۱۵	۸۸۶	۸۷۰	۷۸۸	۱،۰۶۰	۱،۶۱۷	۱،۷۳۵	۱،۶۳۰	سایر سبزیجات آماده یا محفوظ شده
۲،۴۷۳	۱،۶۲۳	۱،۳۰۳	۱،۳۰۶	۱،۳۶۷	۱،۳۶۲	۲،۰۹۷	۲،۲۶۷	انواع مخمرهای غذایی
۸۴۲	۸۰۱	۷۰۶	۳۸۵	۳۵۷	۳۱۱	۴۵۶	۴۶۵	خوراک آماده دام و طیور و ازیان
۱،۴۷۵	۱،۸۰۸	۱،۴۲۹	۱،۸۵۵	۲،۳۶۶	۳،۰۶۱	۲،۱۸۶	۱،۸۱۷	توتون و تنباکو و سیگار
۲،۸۳۴	۲،۸۶۹	۳،۳۸۶	۲،۰۸۳	۱،۷۳۹	۳،۰۵۳	۳،۸۵۳	۳،۲۹۶	انواع سوسیس، کنسرو گوشت و ازیان و سایر فرآورده‌های حیوانی (بجز خاویار)
۲۶۸	۲۶۹	۲۷۴	۲۵۹	۲۸۳	۲۷۳	۱۹۹	۱۴۹	انواع شربت قند و ملاس‌ها
۲،۶۰۲	۲،۳۹۷	۲،۳۱۹	۲،۳۰۷	۲،۳۰۵	۳،۰۸۵	۴،۵۷۲	۴،۷۷۱	انواع آدامس
۵۴۱	۵۴۰	۴۸۸	۳۵۷	۳۹۷	۵۵۵	۷۸۳	۸۸۲	انواع خمیرهای غذایی
۸۸۲	۲،۱۴۷	۲،۳۸۱	۱،۵۰۳	۷۴۲	۶۶۸	۱،۵۵۷	۱،۰۶۹	انواع نان (خشک، سوخاری و سایر)
۱،۶۹۵	۱،۶۶۵	۱،۶۵۶	۱،۶۳۲	۱،۶۰۰	۲،۱۶۳	۳،۴۲۶	۳،۳۱۰	سایر فرآورده‌های غلات

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳

ارزش واحد (دلار بر تن)								
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	
۳,۹۸۳	۳,۷۶۵	۳,۷۵۲	۲,۹۸۹	۲,۷۹۸	۴,۶۵۲	۵,۸۵۵	۵,۹۲۰	فرآورده‌های غذایی برای تغذیه کودکان
۸۹۶	۸۷۹	۸۸۳	۸۵۷	۱,۰۶۴	۱,۳۱۳	۱,۵۴۰	۱,۵۶۸	انواع سس
۷۸۵	۷۷۴	۷۷۹	۷۷۹	۲,۷۱۱	۶۱۰	۱,۲۶۰	۱,۲۳۴	انواع الکل اتیلیک
۵۲۱	۴۷۴	۴۷۷	۴۹۵	۵۱۱	۴۵۷	۵۰۶	۵۱۸	انواع سرکه خوراکی
۲,۲۱۹	۲,۳۲۶	۲,۵۳۳	۲,۴۴۲	۱,۸۸۲	۲,۳۵۴	۲,۲۶۵	۲,۰۹۹	فرآورده‌های غذایی مرکب هموژنیزه شده
۸۲۵	۸۱۸	۸۴۳	۹۳۳	۱,۰۷۸	۱,۱۰۷	۲,۶۶۱	۴,۴۲۵	سیب زمینی آماده یا محفوظ شده
۱,۰۲۶	۱,۰۱۷	۱,۰۱۳	۱,۰۰۱	۱,۱۲۰	۱,۴۲۷	۲,۱۲۶	۲,۸۷۰	شیرینی و شکلات (بدون کاکائو) و سوهان
۲,۰۴۷	۲,۲۵۶	۲,۲۵۲	۲,۴۲۴	۳,۲۱۹	۳,۲۹۱	۵,۳۳۶	۴,۵۸۴	کاکائو و فرآورده های آن
۱,۱۵۷	-	۹۴۱	۲۶۴	۲۵۴	۲۵۱	۲۴۸	۲۵۱	آرد گندم
۷۷۸	۷۵۳	۷۵۲	۷۵۵	۹۲۷	۱,۰۹۲	۱,۷۴۷	۱,۸۵۷	بیسکویت و ویفر
۵۷۵	۵۴۰	۵۶۳	۵۷۱	۷۵۸	۱,۱۳۴	۱,۳۹۴	۱,۴۱۳	رب گوجه فرنگی
۷۱۹	۶۹۴	۶۸۴	۶۷۸	۷۲۵	۸۴۸	۱,۰۶۷	۱,۳۰۸	انواع آب میوه و کمپوت
۵۰۸	۵۲۷	۴۵۴	۴۱۲	۳۸۴	۵۱۰	۷۲۸	۹۵۴	آب معدنی و نوشابه
-	-	-	-	-	-	-	-	مالت
-	-	-	-	-	-	-	-	شراب و نوشیدنی‌های تخمیری الکلی
۱,۷۱۷	۱,۷۲۲	۱,۶۹۳	۱,۴۶۸	۱,۶۶۳	۲,۳۲۴	۳,۳۱۸	۳,۴۷۴	بستنی
۱,۱۱۱	۱,۰۸۹	۱,۰۲۱	۷۷۳	۹۸۶	۱,۵۷۷	۱,۹۵۷	۲,۱۷۹	مربا، ژله، مارمالاد
۱,۴۹۳	۱,۲۸۰	۱,۳۸۸	۹۵۵	۸۴۳	۱,۰۷۶	۱,۷۴۵	۱,۷۸۰	شیر و فرآورده‌های آن

منبع: اطلاعات گمرک ایران

۲- مقاصد صادراتی محصولات صنایع غذایی

بخش قابل توجهی از تولیدات صنایع غذایی کشور راهی بازارهای منطقه‌ای و بین‌المللی می‌شود. بررسی مقاصد صادراتی این محصولات نشان می‌دهد که ترکیب بازارهای هدف در طول سال‌های اخیر تحت تأثیر عواملی همچون روابط سیاسی و اقتصادی، هزینه‌های حمل‌ونقل، تغییرات تعرفه‌ای، ذائقه مصرف‌کنندگان و مزیت نسبی محصولات ایرانی دستخوش تغییر بوده است. در این میان، کشورهای همسایه به دلیل نزدیکی جغرافیایی، اشتراکات فرهنگی و سهولت دسترسی و سایر عوامل، همواره سهم عمده‌ای از صادرات صنایع غذایی ایران را چه از منظر مقدار و چه از نظر ارزش به خود اختصاص داده‌اند. تحلیل روند مقاصد صادراتی طی سال‌های مختلف، علاوه بر نمایش جایگاه کشورها در تجارت محصولات غذایی ایران، امکان شناسایی فرصت‌های توسعه بازار و ریسک‌های ناشی از تمرکز صادرات در تعداد محدودی مقصد را نیز فراهم می‌آورد.

در فاصله سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ ترکیب مقاصد صادرات صنایع غذایی ایران تغییرات محدودی داشته اما در عین حال چند روند مشخص قابل ردیابی است. نخست، عراق به‌طور پیوسته اصلی‌ترین بازار صادراتی باقی مانده و

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

در تمامی سال‌ها بیش از ۴۰ درصد ارزش صادرات ایران را به خود اختصاص داده است؛ به‌طوری که در سال ۱۳۹۶ سهم عراق حدود ۵۰ درصد بود و این روند در سال‌های بعد نیز حفظ شد و در ۱۴۰۳ همچنان در سطحی نزدیک به ۴۲ درصد قرار گرفت. این پایداری نشان‌دهنده وابستگی بالای صادرات صنایع غذایی ایران به بازار عراق است که هرچند مزیت جغرافیایی و فرهنگی دارد، اما تمرکز بیش از حد بر یک بازار می‌تواند ریسک‌های سیاسی و تجاری ایجاد کند. پس از عراق، افغانستان و پاکستان به‌عنوان بازارهای سنتی ایران نقش مهمی ایفا کرده‌اند. افغانستان در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ مقصد حدود ۲۰ درصد از کالاهای صادراتی صنایع غذایی ایران بوده اما به تدریج سهم آن کاهش یافته و در سال‌های پایانی دوره به حدود ۱۰ تا ۱۲ درصد رسید. در مقابل، پاکستان مسیری معکوس را طی کرده و از سهمی حدود ۵ تا ۷ درصد در سال‌های ابتدایی به بیش از ۱۳ درصد در سال‌های پایانی رسیده است که نشان‌دهنده تقویت روابط تجاری و تقاضای رو به رشد این بازار است.

افغانستان نیز همواره یکی از مقاصد مهم بوده است بطوریکه در سال ۱۳۹۶ سهم ارزشی افغانستان نزدیک به ۲۰ درصد بود و در برخی سال‌ها نوسان اندکی نشان داد اما به‌طور میانگین جایگاه خود را به‌عنوان یکی از سه مقصد اصلی حفظ کرده است اما روند صادرات صنایع غذایی به افغانستان رو به افول بوده که باید تمرکز بیشتری بر بازار افغانستان صورت گیرد. ترکیه نیز سهمی محدودتر داشته و عمدتاً در بازه‌ای بین ۲ تا ۵ درصد در نوسان بوده است که محصولاتی نظیر کمپوت و آبمیوه، شیر و فرآورده‌های آن، رب گوجه فرنگی و خوراک دام و آبزیان و انواع مخمرهای غذایی بیشترین سهم را در صادرات صنایع غذایی ایران به ترکیه را داشته‌اند و می‌توان بیان نمود که از این موارد کمپوت و آبمیوه به منظور صادرات مجدد وارد می‌شوند و محصولاتی نظیر خوراک دام و آبزیان و انواع مخمرها به عنوان نهاده برای تولید محصولات داخلی توسط این کشور وارد می‌شوند و در نهایت محصولاتی مانند محصولات لبنی، و رب گوجه فرنگی به منظور مصرف نهایی توسط این کشور وارد می‌گردند.

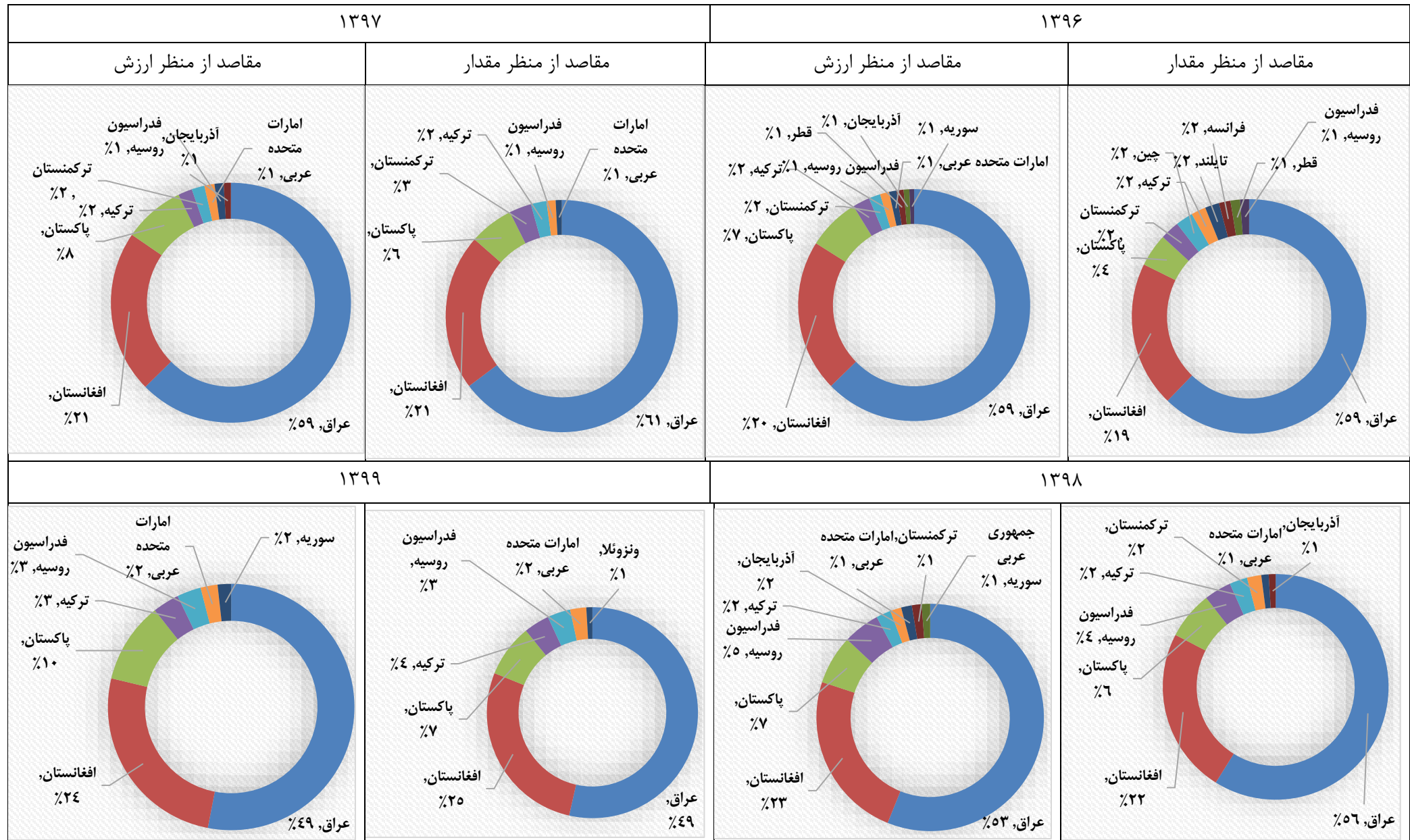
از منظر تغییرات جدید، روسیه و جمهوری آذربایجان از سال‌های ۱۴۰۰ به بعد به جمع مقاصد قابل توجه اضافه شدند. روسیه پس از تحریم‌های غرب علیه این کشور و توافقات تجاری اوراسیا با ایران، به تدریج به یکی از مقاصد نوظهور تبدیل شد و سهمی در حدود ۲ تا ۳ درصد را کسب کرد. آذربایجان نیز به مقاصد جدید اضافه شده است.

در نهایت می‌توان گفت که در طول این دوره هشت ساله، ساختار صادرات صنایع غذایی ایران به‌شدت متکی به بازارهای منطقه‌ای و همسایگان شرقی و غربی باقی مانده است؛ به‌گونه‌ای که بیش از ۸۰ درصد کل صادرات تنها به پنج مقصد عراق، افغانستان، پاکستان، امارات و ترکیه متمرکز بوده است. این تمرکز اگرچه از منظر کاهش هزینه‌های لجستیکی و سهولت دسترسی مزیت دارد، اما از نظر استراتژیک نشان‌دهنده آسیب‌پذیری صادرات در برابر تحولات سیاسی و اقتصادی در چند کشور محدود است.

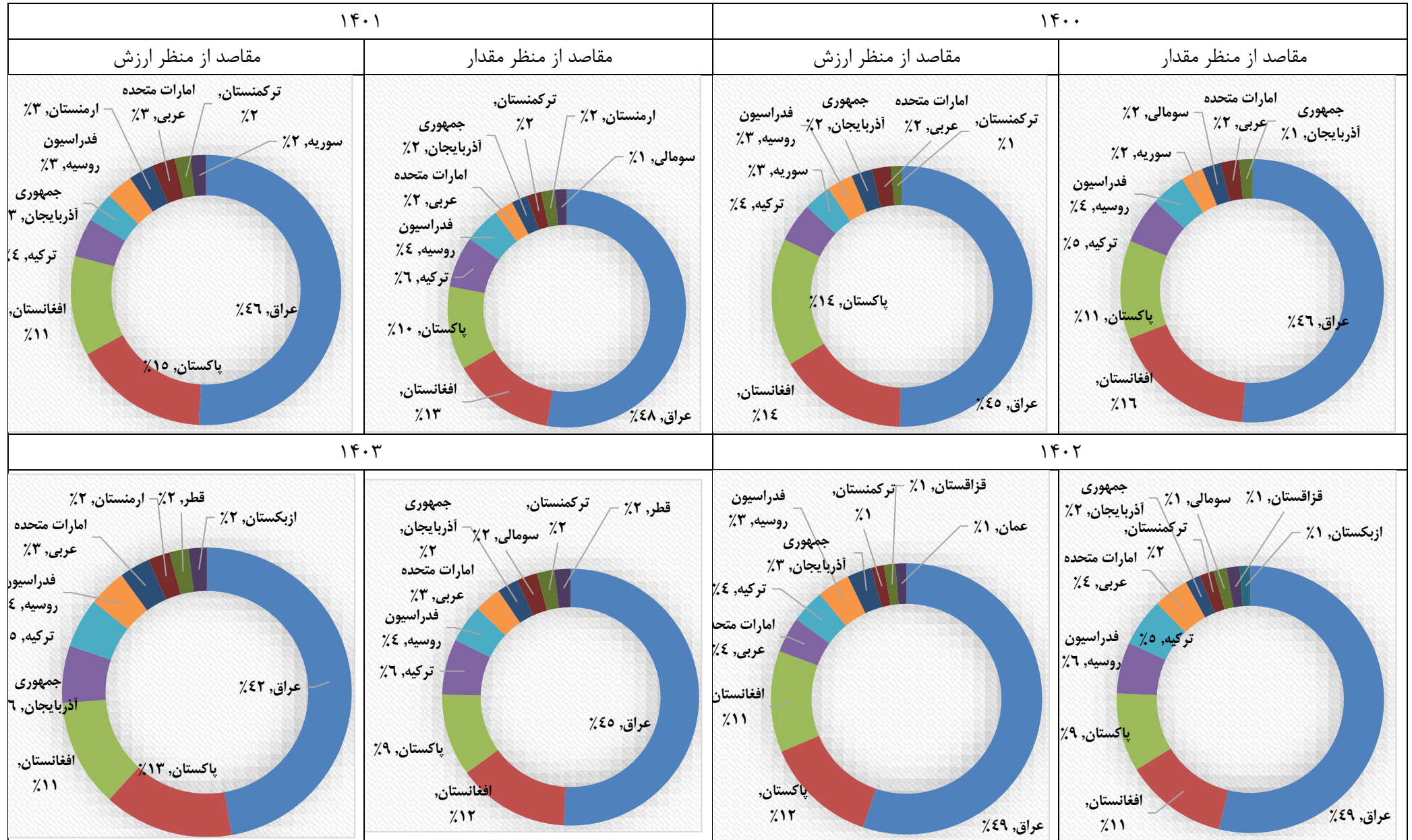
گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

مقاصد صادراتی محصولات صنایع غذایی

گزارش تجارت محصولات منابع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

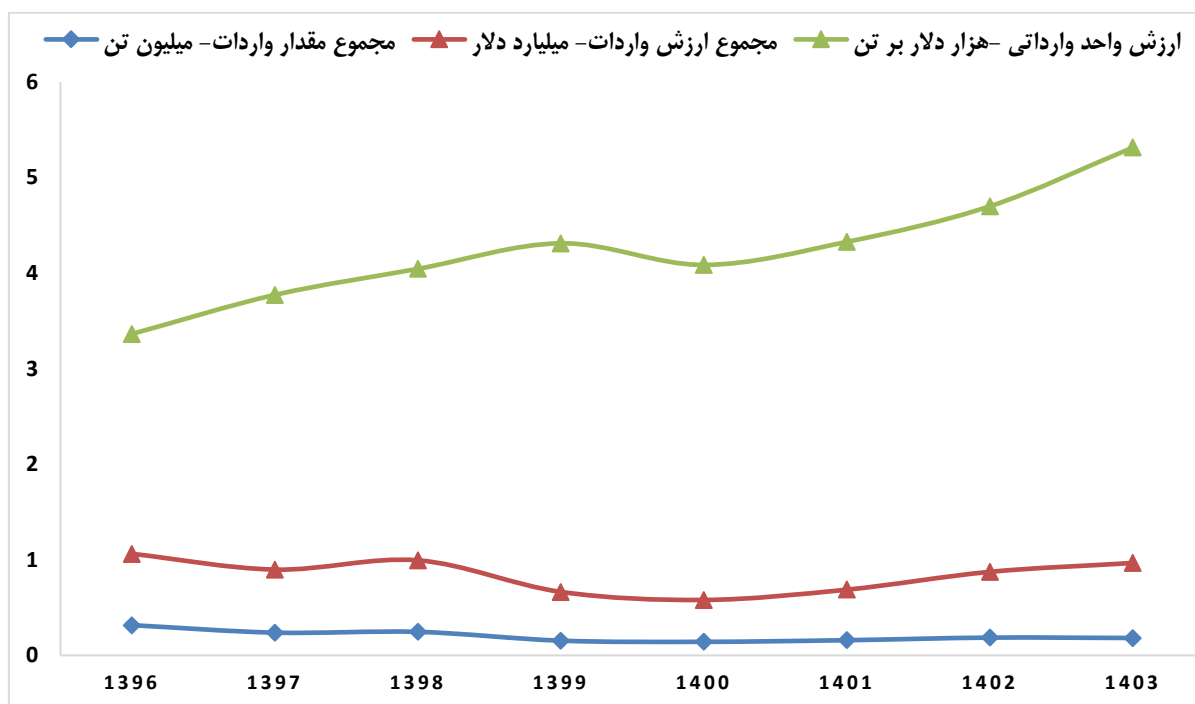

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳

۳- ارزش و مقدار واردات محصولات صنایع غذایی

بر اساس آمار موجود، روند واردات محصولات منتخب صنایع غذایی طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ در مجموع کاهشی بوده و از حدود ۳۱۶ هزار تن در سال ۱۳۹۶ به نزدیک ۱۸۲ هزار تن در سال ۱۴۰۳ رسیده است. با این حال، این کاهش کلی با نوساناتی در سطح اقلام مختلف همراه بوده است. شیر خشک طی دوره مورد بررسی در محدوده نسبتاً ثابتی بین ۶ تا ۱۰ هزار تن وارد شده و تغییر قابل توجهی نداشته است. واردات سایر قندها و ملاس‌ها نیز در همین دوره در بازه ۱۴ تا ۲۰ هزار تن قرار داشته و ثبات نسبی را نشان می‌دهد. در مقابل، فرآورده‌های میوه و سبزیجات بیشترین افت را تجربه کرده و از ۸۲ هزار تن در سال ۱۳۹۶ به حدود ۴۰ هزار تن در سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است. سبوس که در سال‌های ابتدایی سهمی در واردات داشت، پس از ۱۳۹۸ عملاً از فهرست واردات حذف شد.

شکل ۲- مقدار و ارزش واردات محصولات صنایع غذایی (منبع: محاسبات تحقیق)

کاکائو و فرآورده‌های آن روندی نوسانی داشت و در سال ۱۴۰۲ با ۴۲ هزار تن به بالاترین سطح خود رسید. واردات توتون و تنباکو تقریباً باثبات بود و در سال‌های پایانی حتی با افزایش مواجه شد و به ۴۱ هزار تن رسید. مکمل‌ها و افزودنی‌های غذایی نیز با وجود افت در برخی سال‌ها، در مسیر صعودی قرار گرفتند و از ۲۵ هزار تن در سال ۱۴۰۰ به ۳۹ هزار تن در ۱۴۰۳ افزایش یافتند. خوراک آماده دام، طیور و آبزیان در سال‌های ابتدایی با حجم بالاتر وارد می‌شد (۳۸ هزار تن در ۱۳۹۶)، اما در سال ۱۴۰۰ به کف ۵ هزار تن رسید و سپس کمی بهبود یافت. در نهایت، واردات کره که تا سال ۱۳۹۸ ادامه داشت و در همان سال به اوج ۵۰ هزار تن رسید، پس از آن به‌طور کامل متوقف شد. این تغییرات نشان می‌دهد که بخشی از کاهش واردات ناشی از سیاست‌های جایگزینی تولید داخلی و محدودیت‌های ارزی بوده، در حالی که در خصوص برخی از گروه‌ها همچنان نیاز به واردات به‌طور پایدار وجود داشته است (جدول ۴).

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

جدول ۴- میزان واردات محصولات صنایع غذایی

مقدار واردات (هزار تن)							
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶
۸	۱۰	۷	۶	۶	۷	۶	۸
۱۹	۱۹	۱۵	۱۴	۱۵	۲۰	۱۸	۱۸
۴۰	۳۸	۳۱	۳۶	۲۷	۵۱	۵۸	۸۲
۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱۲	۳۱
۲۶	۴۲	۳۰	۲۷	۲۹	۳۰	۲۸	۳۷
۴۱	۳۷	۴۱	۲۸	۳۳	۳۲	۳۲	۳۱
۳۹	۳۵	۲۸	۲۵	۲۷	۳۲	۲۸	۳۵
۹	۶	۷	۵	۸	۲۱	۲۳	۳۸
۰	۰	۰	۰	۱۰	۵۰	۳۳	۳۶
۱۸۲	۱۸۶	۱۵۹	۱۴۲	۱۵۴	۲۴۶	۲۳۸	۳۱۶

منبع: اطلاعات گمرک ایران

طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ واردات محصولات صنایع غذایی ایران روندی پرنوسان را تجربه کرده است. ارزش کل واردات که در سال ۱۳۹۶ بیش از یک میلیارد دلار بود، تحت تأثیر محدودیت‌های ارزی و تحریم‌ها و کرونا در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به پایین‌ترین سطح خود، حدود ۵۸۰ میلیون دلار، رسید؛ اما از ۱۴۰۱ دوباره رشد کرد و در ۱۴۰۳ نزدیک به یک میلیارد دلار شد. این الگو نشان می‌دهد که با وجود سیاست‌های محدودکننده و فشارهای خارجی، تقاضای داخلی برای برخی کالاهای خاص همچنان واردات را اجتناب‌ناپذیر کرده و ساختار سبد وارداتی از اقلام متنوع‌تر به سمت تمرکز بر چند گروه اصلی تغییر یافته است.

در میان کالاهای شیر خشک روندی افزایشی داشته و از حدود ۳۶ میلیون دلار در ۱۳۹۷ به اوج ۹۴ میلیون دلار در ۱۴۰۲ رسیده است که بیانگر رشد نیاز کشور به این محصول است. فرآورده‌های میوه و سبزیجات پس از افت شدید در ۱۳۹۹ (حدود ۳۸ میلیون دلار) دوباره تا بیش از ۶۷ میلیون دلار در سال‌های اخیر رشد کرده‌اند. کاکائو و محصولات آن از سطح نسبتاً پایدار حدود ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون دلار در سال‌های میانی، در سال‌های پایانی جهشی قابل‌توجه داشته و در ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ به بیش از ۱۶۰ میلیون دلار رسیده است. در همین حال، توتون، سیگار و انواع تنباکو با روندی مستمر صعودی جایگاه پررنگی در واردات داشته و در ۱۴۰۳ به رکورد ۳۵۰ میلیون دلار رسیده است. سایر فرآورده‌ها و افزودنی‌های غذایی نیز پس از افت در ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰، مجدداً افزایش یافته و در ۱۴۰۳ به ۲۲۹ میلیون دلار رسیده‌اند. در مقابل، برخی اقلام مانند کره و سبوس عملاً از سبد وارداتی حذف شده‌اند؛ کره که در ۱۳۹۸ واردایت بیش از ۳۰۰ میلیون دلار را به خود اختصاص داده بود اما میزان واردات آن از ۱۳۹۹ به بعد تقریباً به صفر رسیده است. همچنین خوراک آماده دام و طیور از نزدیک به ۹۰ میلیون دلار در ابتدای دوره به حدود ۴۲ میلیون دلار در ۱۴۰۳ کاهش یافته است. به طور کلی، روند داده‌ها نشان می‌دهد که واردات در بخش صنایع غذایی به سمت کالاهای استراتژیک و غیرقابل جایگزین متمرکز شده و اقلامی که ظرفیت تأمین داخلی بیشتری داشتند، به مرور از ترکیب وارداتی کنار رفته‌اند (جدول ۵).

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳

جدول ۵- ارزش واردات محصولات صنایع غذایی

ارزش واردات (هزار دلار)								
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	
۷۶.۹۸۵	۹۴.۲۱۱	۵۴.۵۹۲	۴۳.۴۳۵	۴۵.۱۹۲	۴۶.۹۰۰	۳۶.۵۶۶	۴۵.۶۸۴	شیر خشک
۳۹.۹۵۳	۴۰.۱۹۷	۲۶.۴۸۳	۲۱.۴۳۰	۲۴.۱۳۵	۲۵.۳۸۸	۱۹.۲۳۸	۲۲.۶۰۱	سایر قندها و ملاسها
۶۷.۳۷۷	۶۸.۴۴۵	۴۹.۲۰۴	۵۱.۹۶۸	۳۸.۲۹۵	۵۸.۵۲۰	۵۸.۹۳۶	۹۹.۸۷۶	فرآورده‌ها از میوه‌ها و سبزیجات
۹۶	۲۹	۰	۲۵	۲۶	۲۸۰	۳.۲۲۸	۸.۵۸۷	سبوس
۱۶۱.۲۲۱	۱۶۴.۲۲۸	۱۰۳.۸۷۴	۹۴.۴۵۳	۹۴.۶۰۷	۹۲.۴۸۰	۹۷.۵۱۶	۱۳۳.۸۱۵	کاکائو و فرآورده‌های آن
۳۴۹.۷۱۴	۲۸۱.۵۲۹	۲۹۷.۰۹۹	۲۰۱.۳۶۱	۲۲۶.۶۴۷	۲۱۸.۲۱۲	۲۱۴.۰۰۷	۲۱۰.۹۰۹	توتون، سیگار و انواع
۲۲۹.۰۲۷	۱۹۳.۵۶۸	۱۳۱.۰۴۳	۱۴۵.۰۱۸	۱۴۴.۹۰۸	۱۷۵.۴۹۹	۲۰۲.۸۹۴	۲۵۵.۷۶۱	سایر فرآورده‌ها، مکمل‌ها و
۴۲.۶۴۰	۳۱.۹۴۹	۲۵.۷۴۰	۱۹.۹۰۴	۳۸.۷۸۷	۶۹.۱۲۳	۵۱.۴۲۳	۸۹.۱۱۱	خوراک آماده دام و طیور و
۱۶۶	۰	۰	۲.۶۲۰	۵۱.۴۶۳	۳۰۸.۵۵۶	۲۱۴.۰۳۱	۱۹۶.۵۷۶	کره
۹۶۷.۱۷۷	۸۷۴.۱۵۴	۶۸۸.۰۳۵	۵۸۰.۲۱۴	۶۶۴.۰۶۰	۹۹۴.۹۶۰	۸۹۷.۸۳۹	۱۰۶۲.۹۱۸	مجموع واردات

منبع: اطلاعات گمرک ایران

بررسی روند ارزش واحد وارداتی (دلار بر تن) محصولات صنایع غذایی طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که تقریباً در همه گروه‌ها شاهد افزایش معنادار قیمت هستیم؛ افزایشی که هم ناشی از روند جهانی قیمت مواد غذایی و نهاده‌هاست و هم اثر افزایش هزینه‌ها واردات ناشی از شرایط تحریمی در داخل کشور را بازتاب می‌دهد. در میان کالاهای شیر خشک بیشترین رشد پیوسته را داشته است؛ از حدود ۵,۹۰۰ دلار در سال ۱۳۹۶ به بیش از ۱۰,۲۰۰ دلار در سال ۱۴۰۳ رسیده که نشان‌دهنده افزایش هزینه واردات این کالای استراتژیک و اثرپذیری آن از تورم جهانی لبنیات است. سایر قندها و ملاس‌ها نیز از حدود ۱,۲۰۰ دلار در ابتدای دوره به بیش از ۲,۱۰۰ دلار در ۱۴۰۳ افزایش یافته‌اند و روندی نسبتاً پایدار و افزایشی داشته‌اند. در مورد فرآورده‌های میوه و سبزیجات، هرچند میانگین قیمت واحد از ۱,۲۲۵ دلار به حدود ۱,۶۷۸ دلار رسیده، اما در ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲ کمی کاهش داشته که می‌تواند ناشی از تغییر ترکیب کالاهای وارداتی یا تعدیل نسبی قیمت جهانی باشد. کاکائو و فرآورده‌های آن در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۱ حول ۳,۰۰۰ تا ۳,۵۰۰ دلار نوسان داشت، اما در سال‌های پایانی جهش شدیدی داشته و در ۱۴۰۳ به بیش از ۶,۲۷۰ دلار رسیده است؛ این جهش به احتمال زیاد نتیجه رشد قیمت جهانی کاکائو به دلیل بحران عرضه در کشورهای تولیدکننده است. توتون و تنباکو هم با افزایش تدریجی، از ۶,۷۰۰ دلار در ۱۳۹۶ به بیش از ۸,۵۰۰ دلار در ۱۴۰۳ رسیده و همچنان در سطح بالایی قرار دارد.

در گروه سایر فرآورده‌ها، مکمل‌ها و افزودنی‌ها، ارزش واحد وارداتی از حدود ۷,۳۰۰ دلار در ابتدای دوره به ۵,۹۰۰ دلار در ۱۴۰۳ رسیده که به معنی کاهش نسبی است، هرچند در مقایسه با سال‌های میانی (۱۴۰۰ و ۱۴۰۱) دوباره رو به افزایش گذاشته است. خوراک آماده دام و طیور نیز رشد محسوسی داشته و از ۲,۳۰۰ دلار به بیش از ۴,۵۰۰ دلار در سال ۱۴۰۳ رسیده است که فشار مضاعفی بر هزینه‌های تولید محصولات دامی وارد می‌کند. در نهایت، کره که واردات آن پس از ۱۳۹۹ تقریباً متوقف شد، در سال ۱۴۰۳ دوباره با قیمت واحد بسیار بالاتر (۹,۱۳۳ دلار) ثبت شده است، در حالی که در سال‌های قبل عمدتاً در محدوده ۵,۵۰۰ تا ۶,۵۰۰ دلار قرار داشت.

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳

در جمع‌بندی، می‌توان بیان کرد که ارزش واحد اکثر گروه‌های کالایی در این دوره بین ۵۰ تا ۱۰۰ درصد افزایش یافته و کالاهای استراتژیکی و پر تقاضایی همچون شیر خشک، کاکائو و تنباکو بیشترین رشد را تجربه کرده‌اند. این روند نشان‌دهنده افزایش هزینه واردات و فشار بر صنایع وابسته است و ضرورت مدیریت زنجیره تأمین داخلی و جایگزینی تولید داخل را دوچندان می‌کند.

جدول ۶- ارزش واحد وارداتی محصولات صنایع غذایی وارداتی

ارزش واحد (دلار بر تن)								
سال	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
شیر خشک	۵.۸۹۶	۶.۳۲۷	۶.۵۱۱	۷.۰۲۰	۷.۶۴۴	۸.۲۶۱	۹.۸۴۵	۱۰.۲۳۶
سایر قند ها و ملاس‌ها	۱.۲۷۸	۱.۰۷۰	۱.۲۴۹	۱.۶۲۹	۱.۴۹۰	۱.۷۱۸	۲.۰۹۷	۲.۱۰۴
فرآورده‌ها از میوه‌ها و سبزیجات	۱.۲۲۵	۱.۰۲۴	۱.۱۴۳	۱.۴۲۹	۱.۴۵۲	۱.۶۰۲	۱.۸۱۱	۱.۶۷۸
سیوس	۲۷۳	۲۶۳	۱۹۹	۱.۱۷۴	۱.۱۰۸	-	۱.۲۶۷	۵۱۵
کاکائو و فرآورده‌های آن	۳.۶۳۳	۳.۴۳۹	۳.۰۴۷	۳.۳۱۱	۳.۵۱۳	۳.۴۰۷	۳.۹۴۶	۶.۲۷۳
توتون، سیگار و انواع تنباکو	۶.۷۲۵	۶.۷۵۱	۶.۹۰۰	۶.۹۲۵	۷.۲۰۹	۷.۲۱۰	۷.۵۵۹	۸.۵۵۹
سایر فرآورده‌ها، مکمل‌ها و افزودنی‌های غذایی	۷.۳۰۵	۷.۲۰۷	۵.۴۱۱	۵.۳۹۴	۵.۷۳۷	۴.۶۳۹	۵.۵۵۵	۵.۸۸۹
خوراک آماده دام و طیور و آبزیان و افزودنی‌های	۲.۳۴۲	۲.۲۴۰	۳.۲۷۲	۵.۰۶۰	۳.۶۵۰	۳.۹۵۵	۵.۱۷۶	۴.۵۶۷
کره	۵.۴۴۷	۶.۵۱۶	۶.۱۴۲	۵.۲۵۱	۶.۱۹۳	-	-	۹.۱۳۳

منبع: اطلاعات گمرک ایران

در بازه‌ی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳، ترکیب مبادی واردات ایران از منظر ارزش و مقدار تغییرات قابل توجهی داشته است. در بیشتر سال‌ها، ترکیه، امارات متحده عربی و آلمان سه مبدأ اصلی واردات محصولات صنایع غذایی بوده‌اند، اما سهم این کشورها در طول زمان با نوساناتی همراه بوده است. ترکیه معمولاً بیشترین سهم را هم از نظر مقدار و هم ارزش داشته که نشان‌دهنده نقش آن در تأمین مواد اولیه، افزودنی‌ها و فرآورده‌های غذایی است. از سوی دیگر، سهم امارات به عنوان مسیر ترانزیتی کالاها (به ویژه کالاهای با صادراتی از کشورهای اروپایی و آسیایی) همواره بالا بوده است. کشورهایی مانند هلند، بلژیک و سوئیس نیز در سال‌های اخیر به تدریج سهم بیشتری یافته‌اند که می‌تواند نشانه‌ی تغییر الگوی واردات به سمت محصولات با فناوری یا ارزش افزوده بالاتر باشد. در مجموع، داده‌ها بیانگر تمرکز جغرافیایی بالا در مبادی واردات و وابستگی نسبی به ترکیه و امارات است. با این حال، افزایش سهم کشورهایی چون آلمان و هلند از سال ۱۴۰۰ به بعد نشان‌دهنده تغییر جهت واردات ایران به سمت بازارهای اروپایی با محصولات تخصصی‌تر است. این روند احتمالاً تحت تأثیر نیاز صنایع غذایی داخلی به افزودنی‌ها، اسانس‌ها و ماشین‌آلات فرآوری مواد غذایی قرار دارد.

تحلیل از منظر ارزش واردات:

- در سال ۱۳۹۶، سه کشور امارات (۲۳٪)، ترکیه (۱۵٪) و آلمان (۱۴٪) بیشترین سهم از ارزش واردات صنایع غذایی ایران را به خود اختصاص داده بودند. کشورهای چین (۴٪) و ایالات متحده آمریکا (۴٪) نیز در رده‌های بعدی قرار داشتند.

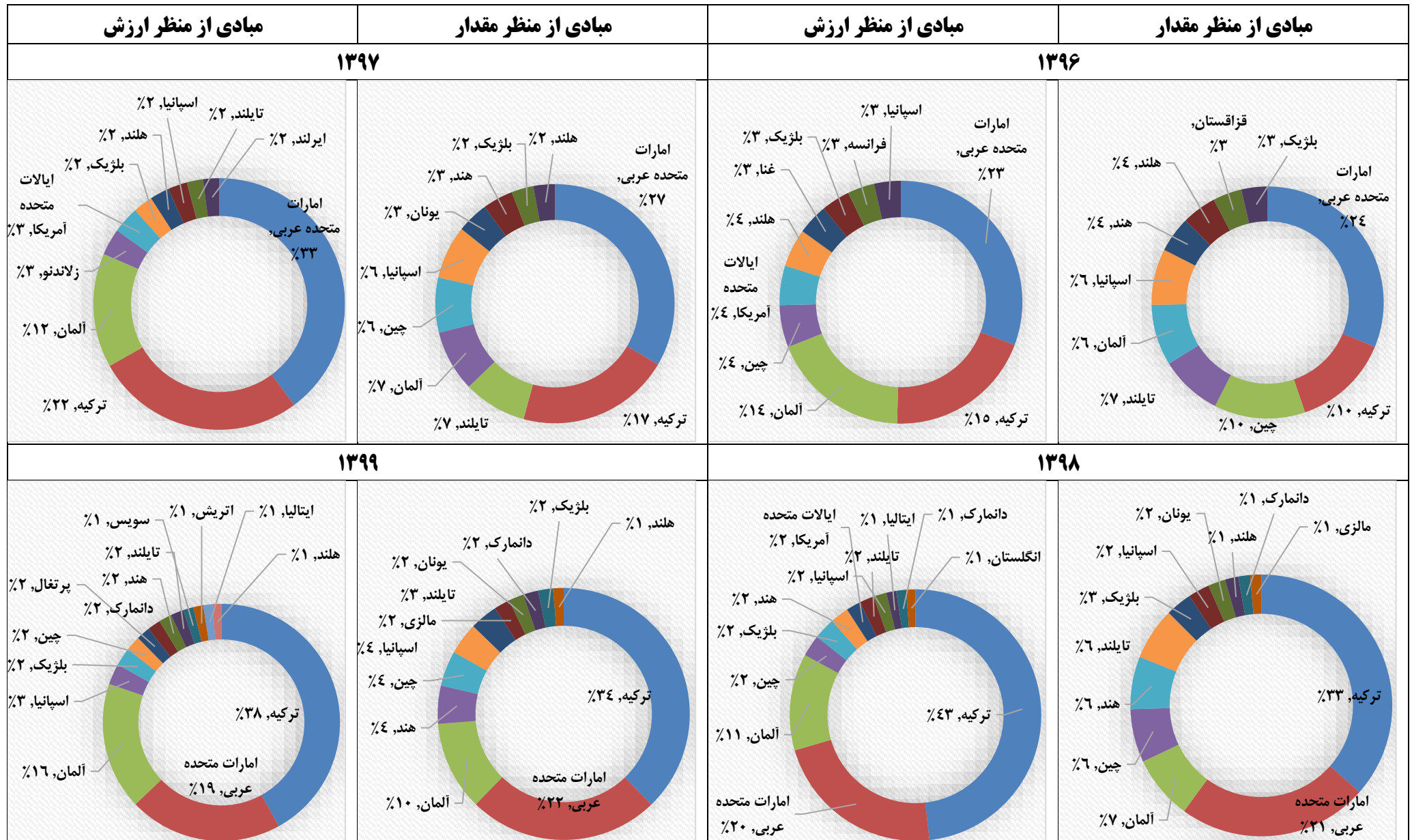
گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

- در سال ۱۳۹۷، سهم ترکیه به حدود ۲۲٪ افزایش یافت، در حالی که امارات ۳۳٪ و آلمان ۱۲٪ سهم داشتند. این دوره مصادف با افزایش واردات مواد اولیه و افزودنی‌های غذایی از امارات و ترکیه بود.
- در سال ۱۳۹۸، ترکیه با ۴۳٪ در صدر قرار داشت و امارات با ۲۰٪ و آلمان با ۱۱٪ در جایگاه‌های بعدی بودند. نکته قابل توجه، افزایش تدریجی سهم سه کشور اول صادرکننده محصولات غذایی به ایران هست.
- در سال ۱۳۹۹، با توجه به افت کلی واردات ناشی از محدودیت‌های ارزی و پاندمی کرونا، سهم ترکیه از ارزش واردات به حدود ۳۸٪ افزایش یافت، زیرا بخش بزرگی از واردات مواد غذایی و فرآورده‌ها از مسیر زمینی و نزدیک ترکیه تأمین می‌شد. سهم امارات به حدود ۱۹٪ و آلمان به ۱۶٪ افزایش یافت.
- در سال ۱۴۰۰، ساختار واردات تغییر محسوسی نشان می‌دهد: ترکیه ۲۸٪، امارات ۲۴٪، آلمان ۱۴٪، سوئیس ۷٪، هند ۳٪ و بلژیک ۳٪. که در این سال، واردات از اروپا رشد داشته که احتمالاً ناشی از افزایش تقاضا برای مکمل‌ها، طعم‌دهنده‌ها و ماشین‌آلات صنایع غذایی بوده است.
- در سال ۱۴۰۱ امارات با ۳۲٪ همچنان مهم‌ترین مبدأ واردات ایران بود که جایگزین ترکیه شد. سهم ترکیه ۱۹٪ و سوئیس ۱۰٪ ثبت شد، در حالی که آلمان (۹٪) و بلژیک (۳٪) حضور خود را حفظ کردند.
- در سال ۱۴۰۲ نیز روندی مشابه با ۱۴۰۱ ادامه داشت؛ امارات با حدود ۲۹٪، ترکیه با ۲۲٪ و آلمان با ۹٪ همچنان سه مبدأ اصلی بودند. اما نکته مهم افزایش نسبی واردات از اروپا به‌ویژه هلند (۷٪) و سوئیس (۴٪) بود که بیانگر گرایش بیشتر صنایع غذایی ایران به واردات محصولات با ارزش افزوده و فناوری بالا است.
- در نهایت در سال ۱۴۰۳، امارات ۴۰٪، ترکیه (بازصادراتی اروپا) ۱۷٪ و آلمان ۸٪ از کل واردات صنایع غذایی را تشکیل داده‌اند. سهم کشورهای اروپایی مانند هلند و سوئیس بلژیک مجموعاً به ۱۰٪ رسیده که نشان‌دهنده‌ی گرایش واردات ایران به محصولات فرآوری‌شده‌تر و با فناوری بالاتر است.

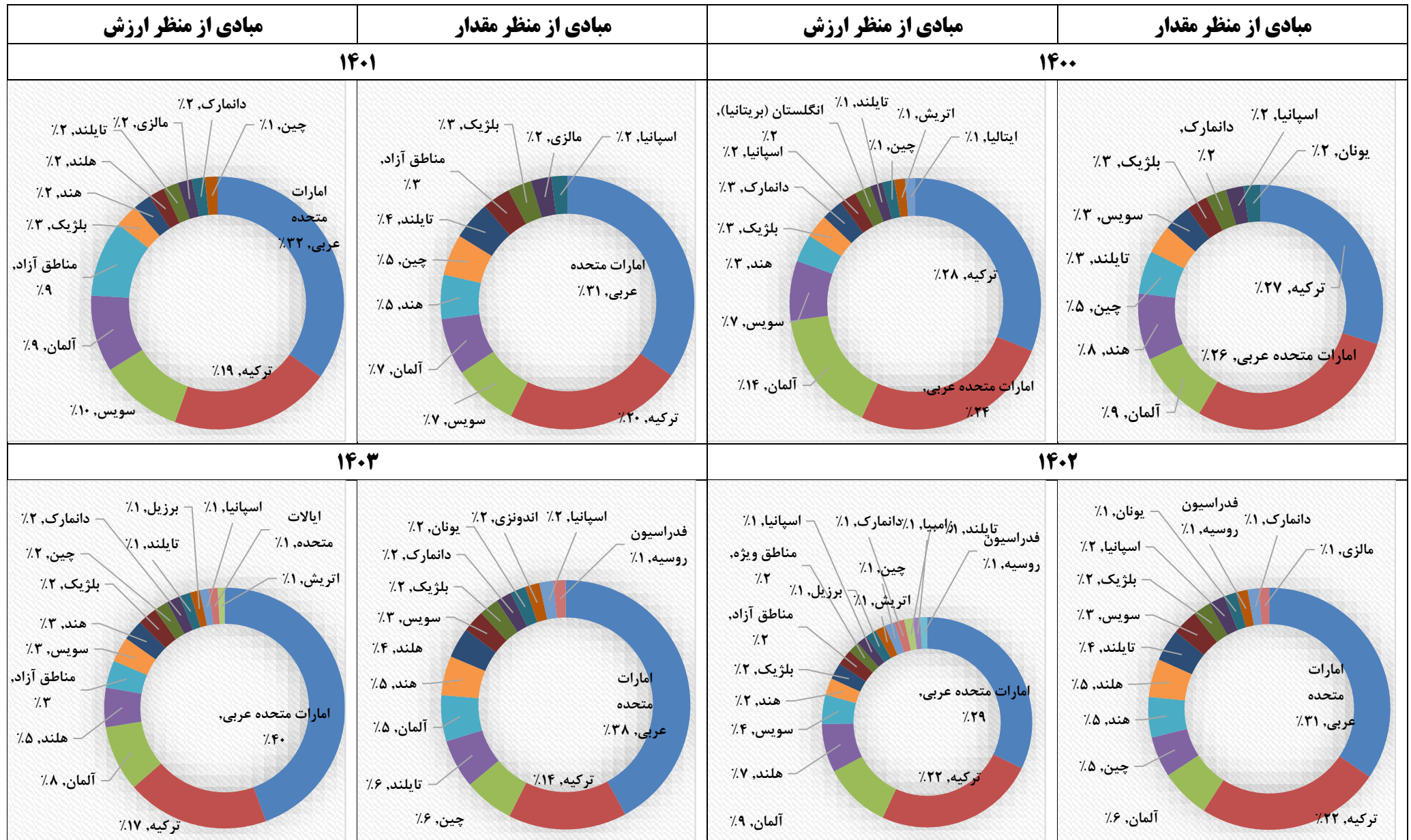
گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳

مبادی واردات محصولات صنایع غذایی

گزارش تجارت محصولات منیع خدایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

گزارش تجارت محصولات صنایع غذایی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۳

۴- جمع‌بندی

- صادرات صنایع غذایی ایران طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ از نظر مقدار رشد قابل توجهی داشته ولی رشد ارزشی محدود و کیفیت پایین صادرات همچنان چالش اصلی است.
- تمرکز شدید بر بازار عراق و چند کشور همسایه، ایران را در برابر تحولات سیاسی و تجاری منطقه آسیب‌پذیر کرده است.
- تغییر تدریجی سبد صادراتی به سمت محصولات فرآوری‌شده‌تر مشاهده می‌شود، اما هنوز به سطح ارزش‌افزوده بالا نرسیده است.
- وابستگی پایدار به واردات کالاهای واسطه‌مانند شیر خشک، کاکائو و افزودنی‌ها، نشان‌دهنده آسیب‌پذیری تولید داخلی در برابر شوک‌های ارزی و تحریم‌هاست.
- افزایش شدید ارزش واحد واردات بیانگر افزایش هزینه تولید و فشار بر صنایع غذایی داخلی است.
- تمرکز واردات بر چند کشور محدود، ریسک اختلال در زنجیره تأمین و وابستگی جغرافیایی خطرناک را برای امنیت غذایی کشور افزایش داده است.
- افزایش تاب‌آوری تجاری، نیازمند تنوع‌بخشی به مقاصد، ارتقای کیفیت محصولات، توسعه برند و بهبود زیرساخت‌های صادراتی است.
- سیاست‌گذاری در حوزه صادرات صنایع غذایی باید با تمرکز بر تنوع بازار، ارتقای فناوری فرآوری و توسعه محصولات با ارزش واحد بالا دنبال شود تا ظرفیت‌های واقعی این بخش در صادرات غیرنفتی کشور فعال گردد.

۵- منابع

- ۱- خداداد کاشی، ف و شهیکی تاش، م. (۱۳۸۴). سنجش درجه رقابت در بازارهای جهانی کالاهای منتخب سنتی و کشاورزی. اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال سیزدهم، شماره ۵۱، پاییز ۱۳۸۴.
- ۲- گمرک جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۴). اطلاعات صادرات و واردات دوازده ماهه ۱۴۰۳.

Available at:

https://irica.ir/web_directory/73903-%D8%A2%D9%85%D8%A7%D8%B1-%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D8%AC%D8%A7%D8%B1%DB%8C.html

- ۳- هرورانی، ح؛ ثاقب، ح؛ آذربایجانی، ع و عزیزنژاد، ص. (۱۴۰۱). معرفی و تحلیل برخی شاخص‌های حوزه بازرگانی خارجی ایران. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۱).

- 4- OECD/FAO (2023), OECD-FAO Agricultural Outlook 2023-2032, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/08801ab7-en>.

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان موسوی (فرصت)، شماره ۱۷۵
کدپستی: ۱۵۸۳۶۴۸۴۹۹ شماره تماس: ۰۲۱-۸۵۷۳۲۸۵۱
وب سایت: www.awnrc.com ایمیل: info@awnrc.com